

VISSELBLÅSARROLLEN OCH NY TEKNIK

Edward Joseph Snowden blev världsberömd när han visseblåste om USA:s statliga övervakningsprogram. Amnesty International kallade honom en hjälte som främjade mänskliga rättigheter och tvingade fram en viktig global debatt om massövervakning.¹ Som en kontrast till detta skrev den faste skribenten i *The New Yorker*, Jeffrey Toobin, att Snowden är ”en grandios narcissist som förtjänar att sitta i fängelse”.² Beskrivningarna illustrerar på ett tydligt sätt att visseblåsarrollen på en och samma gång kan uppfattas på två helt olika sätt. Å ena sidan presenteras visseblåsaren som en person som står högt över den vanliga människan i moralisk excellens – visseblåsaren är en person som riskerar sin egen säkerhet i kampen för det rätta (i detta fall rätten till privatliv). Å andra sidan blir visseblåsaren beskriven som en person med uppblåst självbild som fullständigt tappat kontakten med vanlig moral. Det intressanta är att båda sidor kan framlägga rimliga argument för sin sak: visseblåsande kan ses som det helt rätta att göra, eller betraktas som ett misstag (Alford 2002; Bjørkelo och Macko 2012; Hersh 2002; Mathews 1987). Hur kan detta komma sig? I den här texten försöker jag besvara denna fråga genom att undersöka visseblåsarfenomenet, närmare bestämt själva visseblåsarrollen. Jag försvarar två teser: (1) Visseblåsarens *självpåtagna roll* kan förklara varför visseblåsandet ofta betraktas som en moraliskt korrekt handling samtidigt som det ofta möts med negativa reaktioner. (2) Visseblåsande i sociala medier kan upplösa visseblåsarrollen och därmed också de negativa reaktionerna mot enskilda visseblåsare.³

1. VISSELBLÅSARROLLEN

En klassisk historia om visseblåsande är Aisopos fabel om pojken som vaktade får och ropade ”Vargen kommer!”. Byfolket kom springande för

1. Se <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/edward-snowden-hero-not-traitor/>

2. Se Toobin 2013.

3. Tack till Wahlgrenska stiftelsen som gett mig ekonomiskt stöd för att jobba med tematiken visseblåsare och ny teknik. Tack till Dan Egonsson för översättning från norska till svenska.

att rädda djuren bara för att uppdaga att det hela var falskt larm. Vi vet också att fåraherden leker ”falskt larm”-leken ända tills den dag vargen faktiskt kommer. Men då har byfolket fått nog av hans lek. De kommer inte till undsättning när hans larm är äkta. Slutet på fabeln känner vi också till: vargen tar hela fårflocken.

Verklighetens visselblåsare är inte som fåraherden. Pojken har tilldelats en roll med vissa uppgifter och funktioner knutna till sig. Hans visselblåsarroll är kristallklar: säg ifrån om vargen kommer! Med verklighetens visselblåsare förhåller det sig annorlunda. Ingen är anställd i organisationen med den specifika arbetsuppgiften att visselblåsa. Rollen som visselblåsare ikläder sig visselblåsaren själv.

En typisk visselblåsarkliché är den ädle hjälten med hög moral som i det närmaste på egen hand bekämpar den stora organisationen, på samma sätt som Mark Felt, alias Deep Throat, som slog larm om Watergateskandalen. En annan kliché är den lidande visselblåsaren, exempelvis Chelsea Manning.⁴ Den moderna synen på visselblåsaren är långt mer nyanserad. Till exempel har R. Smith (2014) påpekat att den populära bilden av den lidande visselblåsaren är en överförenkling. Men överförenklingar till trots är det ett faktum att visselblåsaren ofta möts av negativa reaktioner som åtal, uppsägelse, social stigmatisering och isolering (Bouville 2007; Davis 2010; Leys och Vandekerckhove 2014). De negativa reaktioner visselblåsaren möter är ofta oproportionerliga mot den eventuella illojalitet de gjort sig skyldiga till. I de mest extrema fallen utvecklar visselblåsaren ångest och depression som kan leda till sjukanmälningar och i värsta fall att hon isolerar sig eller flyr från landet. Visselblåsaren blir inte nödvändigtvis tvingad ut ur landet, men det är inte ovanligt att hon upplever repressalier, förakt och straffreaktioner för att hon har visselblåst. Katharine Gun,⁵ som läckte information om ”the UK Government Communication Headquarters” (GCHQ) och Linda Almonte,⁶ som rapporterade om bedrägeri hos JP Morgan Chase, upplevde en räckta negativa reaktioner efter sina avslöjanden. Den som visselblåser tar en risk där utfallet potentiellt sett kan bli en personlig

4. Se till exempel: <https://www.theguardian.com/world/2012/mar/12/bradley-manning-cruel-inhuman-treatment-un>, <https://actionnetwork.org/petitions/hugsforchelseagive-chelsea-manning-a-hug/>.

5. Gun berättar om sina upplevelser i den här intervjun: <https://www.theguardian.com/politics/2004/feb/26/interviews.iraq>.

6. Intervju med Almonte: https://www.huffpost.com/entry/linda-almonte-jpmorgan-chase-whistleblower_n_1478268. (Berlin 2012)

katastrof. Historien är full av sorgliga visselblåsaröden.⁷ John Brown berättar för C. F. Alford i en intervju att han förlorade både sin familj och sitt hem för att han valde att visselblåsa: "Min ex-svärfar sa att om jag hade varit en äkta visselblåsare, hade jag blivit inbjuden till 60 Minutes" (Alford, 2002: 1). Daniel Ellsberg som läckte Pentagonpapperen fick uppleva att tidigare vänner och kollegor reagerade med förvåning på hans visselblåsande, inte beundran, eller censur som han själv förväntat sig.⁸

Samtliga dessa visselblåsare upplevde negativa reaktioner som var knutna till själva visselblåsarrollen. Vad i denna roll är det som förorsakar negativa reaktioner? Svaret kan delvis ringas in genom en jämförelse mellan visselblåsare och fotbollsdomare. I likhet med fåraherdens roll är det en förväntad del av domarens roll att reagera om det sker något galet, t.ex. om en spelare befinner sig i offsideposition. Om detta regelbrott sker, blåser domaren i pipan varpå alla tycker att i och med att hon gör det har hon också uppfyllt det som följer med hennes roll. Ingen klandrar domaren så länge hon inte har sett fel. Men en visselblåsare har inte som fotbollsdomaren till uppgift att blåsa i sin pipa när det förekommer regelbrott. Visselblåsaren *påtar* sig rollen som moralisk domare, men har inte formellt sett denna position. Kort sagt, visselblåsaren påtar sig en auktoritet hon saknar både institutionellt och socialt. Visselblåsaren är alltså inte som domaren, hon är snarare som spelaren som slår larm *om sina lagkamrater*,⁹ som till exempel löparen Yuliya Igorevna Stepanova gjorde när hon visselblåste om organiserat bruk av doping i rysk friidrott. I Stepanova-fallet finns ett drag som skiljer visselblåsaren från Aisopos herdepojke. Den sistnämnde larmade om en fara som kom utifrån, medan Stepanova larmade om ett problem *inom* den organisation som hon själv var en del av. Den unge fåraherden var oseriös i sitt jobb och hade därmed skuld i att fåren inte räddades när vargen kom för att äta dem, men det var inte *han* som åt upp fåren.

7. Men bilden är som sagt inte enkel. Många visselblåsaröden har lyckliga utfall, en del slutar som rena succéer. Sarah Wagnert som avslöjade brister i äldrevården i Solna fick rentav en lag uppkallad efter sig – Lex Sarah (14 kap. 3§ i socialtjänstlagen) och dessutom har hon blivit hedersdoktor. Tack till Dan Egonsson för att ha gjort mig uppmärksam på detta exempel. Andra exempel är amerikanskorna Cynthia Cooper, Colleen Rowly och Sherron Watkins som av *Time Magazine* 2002 utkorades till Årets personer för sina respektive visselblåsarhandlingar.

8. En viktig sak att tänka på är att högprofilerade fall kan ge en förvrängd bild. De presenterar bara en liten procent av alla fall av visselblåsande (Lewis, Brown och Moberly 2014, s. 20). Trots detta är det viktigt att undersöka hur visselblåsarbegreppet används i vår språkpraxis.

9. Sissela Bok (1980) skriver just detta: att visselblåsaren är "som en medlem i ett lag som kallar sina lagkamrater för ojusta".

Stepanova däremot visseblåste om en praktik hon själv var delaktig i: hon hade dopat sig med testosteron och anabola steroider. Stepanova var både visseblå sare och en *insider* som deltog i det otillåtna hon visseblåste om.

Just kontrasten mellan dem som befinner sig på insidan och dem som är på utsidan är en väsentlig del av standarddefinitionen av visseblå sande. I enlighet med denna definition innebär visseblå sande att en anställd eller insider i en organisation eller institution avslöjar illegala, omoraliska eller otillåtna praktiker för en utomstående med uppsåtet, eller följderna, att åtgärder ska vidtas för att förändra dessa praktiker (Near och Miceli 1985, s. 4).¹⁰ Den som står utanför organisationen kan lätt tänka att visseblå saren helt enkelt gjorde det moralen kräver av en som uppdagar det som är orättfärdigt och olagligt, och det är oftast från *utsidan* av organisationen som visseblå saren ses som en moralisk hjälte. För organisationen däremot är visseblå saren en som avslöjar ofördelaktig information. För att förstå de negativa reaktionerna mot visseblå sare är det viktigt att förstå vad som är rationellt för organisationen. Visseblå saren gör utan tvekan mycket gott, men man ska inte bortse från de skador som organisationen lider. Visseblå sare kritiserar ofta organisationens normer och den grundstruktur som gör att organisationen är vad den är. Dessutom kräver visseblå saren genom sitt visseblå sande att organisationen ska handla. Detta kan vara lättare sagt än gjort. Den eller de som mottar informationen måste undersöka sanningshalten i det som visseblå sandet gäller, utvärdera vem som är involverad och hur länge det otillåtna har pågått och hur missförhållandena ska rättas till, samla relevanta personer till möten, avgöra hur pressen ska hanteras, förhålla sig till hur familj och vänner kommer att reagera, med mera. Det är inte heller otänkbart att den person som tar emot visseblå sandet är en del av problemet och att hon därmed kan påverka hur avslöjandet kommer att hanteras.

Med tanke på visseblå sarens *insideposition*, är det naturligt att lojalitetskonflikter blivit föremål för en stor diskussion i visseblå sarlitteraturen. Stepanova blev inte bara betraktad som illojal mot sporten och sina kollegor. Hon blev betraktad som illojal mot hela sin nation. Visseblå saren står inte bara i en lojalitetsrelation till sin arbetsgivare och den organisation hon verkar i, utan också till vänner och familj,

10. Min översättning av Nears och Micelis definition: "Whistleblowing is the disclosure by organizational or institutional insiders of illegal; immoral or illegitimate practices to someone else with the intention or effect that action should be taken to address it."

till staten och hela samhället. Lojalitetsaspekten är viktig eftersom visseblåsaren frivilligt påtar sig en roll där hon röjer information som organisationen inte vill ska avslöjas. Visselblåsaren betraktar sig som berättigad att visseblåsa och för samfundet som helhet kan det vara ett korrekt beslut. Världssamfundet hyllar Stepanova för hennes ärlighet. I det ryska samhället däremot blev hon betraktad som en svikare. Ett land, eller en organisation, kan betrakta visseblåsarhandlingen som djupt illojal (Kleinig 2013; Haidt 2012; Fletcher 1995).¹¹ Visselblåsaren har trots allt fått organisationens förtroende genom att vara anställd och därmed förväntas det att hon ska vara en lojal medspelare. Lojalitet kan naturligtvis förbindas med en mängd olyckliga fördomar, som beror på att man identifierar sig mest med och föredrar den egna gruppen. Men lojalitet är också en väsentlig del av ett kollektiv, det är själva limmet i en grupp, organisation eller en arbetsplats. Lojaliteten kan vara den "huvudingrediens" som upprätthåller en arbetsplats. Därmed kan visseblåsaren ses som en som hotar de oskrivna normerna och reglerna, själva grundstrukturen i organisationen. Ett bra exempel på lojalitetsproblematiken är fallet Dr Jeffrey Wigand, porträtterad i filmen *The Insider* 1999. Wigand förlorar sitt jobb som vice VD i Brown and Williams Tobacco när han avslöjar att arbetsgivaren försökt dölja tobakens skadeverkningar. Wigand hotar inte bara grundstrukturen i Brown and Williams Tobacco. Han hotar hela tobaksindustrin. Det är svårt att föreställa sig hur han skulle kunna fortsätta att vara en del av företaget – och industrin. Wigand ikläder sig en roll som sparkar undan benen på allt som tobaksindustrin står för. Ingen har gett visseblåsaren en så avgörande roll. Det är fotbollsdomarens uppgift att straffa den som inte följer spelets regler, t.ex. genom att ge rött kort. Visselblåsaren däremot slår larm, men det är inte upp till henne att straffa någon. Ingen skulle ha klandrat fåraherden om han öst ovett över den som skadat hans får. När han slog larm så många gånger att ingen längre tog honom på allvar den dag larmet var äkta, hade byfolket rätt att klandra honom för att ha skött jobbet dåligt. Om han inte hade larmat för skojs skull, hade inte fåren dödats. Om det varit fråga om en verklig fåraherde, skulle han förmodligen förlorat sitt jobb och blivit tvungen att skaffa ett annat. De visseblåsare i verkligheten som blir utsatta för repressalier, förlorar kanske inte bara jobbet. I värsta fall förlorar de tillhörigheten till det samhälle de varit en del av. Wigand miste jobbet. Ovannämnda

11. De två sistnämnda dryftar inte visseblåsandet specifikt, men deras idéer om lojalitet är högst relevanta för visseblåsartemat.

Stepanova måste leva gömd i USA på grund av dödshot. Snowden har tvingats bosätta sig utanför det land han ursprungligen var medborgare i. Ortsbefolkningen med den oduglige fåraherden är knappast beredda att landsförvisa honom, men så var han heller inte en visselblåsare på samma sätt som verklighetens visselblåsare. Visselblåsaren påtar sig frivilligt rollen som moralens väktare. Normalt tänker vi att goda människor som uppträder som moralens förkämpar är beundransvärda. Ofta gör vi det. Men inte alltid. Särskilt inte när det gäller visselblåsarrollen. Fenomenet att den som framställer sig som bättre än andra blir mistrodd eller kanske t.o.m. utstött går under benämningen "do-gooder derogation" (Minson och Monin 2011).¹² Detta kan förklara de negativa reaktionerna. Indirekt säger visselblåsaren till sina arbetskolleger och till sina överordnade att "Jag står på en högre moralisk nivå och kan se ner på er". Den typen av förebråelse kraschar med den självbild de allra flesta av oss har av att vara bra människor. Visselblåsaren framstår inte bara som en god väktare av moralen, utan som en som är *för* god, en som är bättre än oss andra. Den typen av indirekt moralkritik vill man inte utsätta sig för. För att undvika obehaget väljer man i stället på klasiskt manér att straffa visselblåsaren: "kill the messenger". Det behöver inte alls vara så att visselblåsaren faktiskt ser ner på dem som befinner sig i hennes sammanhang utan att visselblåsa, men det att de *tror* hon gör det är tillräckligt för att de ska känna obehag och uppvisa negativa reaktioner.¹³

Ett annat förhållande som kan påverka synen på visselblåsare kan vara falskt visselblåsande. Det finns ingen garanti för att visselblåsaren har rätt. Skadan på anseendet kan vara stor långt innan man kan klara upp huruvida organisationen verkligen har gjort något fel. En anonym tidigare ledare inom den statliga brittiska hälsoorganisationen NHS beskriver hur visselblåsande riktat mot honom och flera andra i administrationen medfört stora personliga förluster och depression. Han beskriver det hela som "en process med långsam tortyr". Ledaren frikändes senare. Beskyllningarna var felaktiga, men en rad karriärer och privatliv smulades sönder till följd av de falska anklagelserna.¹⁴

Kognitiv dissonans (Festinger, Riecken och Schachter 1956) är en annan möjlig förklaring till de negativa reaktionerna mot visselblåsaren.

12. Minson och Monin har undersökt negativa reaktioner på vegetarianer.

13. Dessa reaktioner kan vara både medvetna och omedvetna.

14. <https://www.theguardian.com/healthcare-network/2017/nov/30/falsely-accused-nhs-whistleblower-destroyed-career>.

Visselblåsaren kräver inte bara att man gör något åt missförhållandena i sig, utan också åt de normer och fördomar som finns i organisationen. Ett stort antal undersökningar har på senare tid visat hur extremt krävande det är att övervinna fördomar och förändra normer som är väl integrerade i en kultur (Banaji och Greenwald 2013; Brownstein och Saul 2016; Kahneman 2013; Tversky och Kahneman 1974). Att visselblåsaren har rätt i sak räcker inte. Sanningen är inte tillräcklig för att vinna ett argument. Man måste också kunna övertyga. Här måste visselblåsaren kämpa mot själva det sätt som mänskligt resonerande fungerar på. Vi försöker konstant bekräftelse av de fördomar vi redan har. Detta är tydligt i den omfattande litteraturen om kognitiv dissonans och bekräftelsefel ("confirmation bias"). Att ändra sättet att tänka och handla hos en hel organisation, som i vissa fall krävs, är en övermänsklig uppgift. I stället för att erkänna "jag gjorde fel" försöker vi rättfärdiga våra felgrepp för att undgå ansvar (Festinger, Riecken och Schachter 1956; Tavis och Aronson 2007). Den enkla lösningen för organisationen är att i stället klandra den som påpekar missförhållandena, i detta fall visselblåsaren.

En summering av de nämnda orsakerna till de negativa reaktionerna mot visselblåsarrollen är som följer: (1) Visselblåsaren iklär sig frivilligt rollen som moralens väktare och ger därmed indirekt en kritik av andras moral som sämre än hennes egen. (2) Visselblåsaren uppträder illojalt mot den egna organisationen. (3) Visselblåsaren utgör ett hot mot normerna och själva grundstrukturen i organisationen och därmed också alla dess medarbetare. (4) Visselblåsaren hotar etablerade maktstrukturer i organisationen. (5) Larmer kan vara falskt. (6) Mottagaren av avslöjandet manifesterar kognitiv dissonans och gör visselblåsaren till en syndabock för att kunna rättfärdiga sig själv. En visselblåsare som själv tagit på sig rollen som ett slags moralens domare gör sig till måltavla för negativ kritik; och speciellt hårt drabbar sådana reaktioner den som står helt ensam.

Det också viktigt att man påtar sig rollen som visselblåsare med en viss försiktighet. Man bör visselblåsa med den kunskapen i bakhuvudet att organisationen och personerna den består av kommer att kämpa för att bevara grundstruktur och normer. Visselblåsaren måste vara förberedd på att de flesta kolleger kommer att betrakta henne som illojal, även om visselblåsarens uppfattning är att hon larmar av lojalitet mot såväl organisationen som samhället i stort. Den som sitter i maktposition kan ha mycket att förlora på en visselblåsning. Den som sitter nära makten har också mycket att förlora. Emellertid har visselblåsaren ofta

rätt och de negativa reaktionerna mot henne är ofta orimliga. För samhällets bästa bör oegentligheterna komma i dagen.

Men hur kan vi se till att visselblåsande sker på ett säkert sätt? En tanke är att detta kan åstadkommas genom att man upplöser själva visselblåsarrollen. Hur ska man kunna upplösa en så pass speciell roll i praktiken? Jag har ingen fullgod lösning på detta, men i det följande skisserar jag hur det i me too-rörelsen just förekom en sådan upplösning av visselblåsarrollen med följden att inte en specifik person visselblåste ensam.

2. ME TOO

Sociala medier och kommunikation via ny teknik beskrivs ofta negativt på grund av problem med trolling i kommentarsfälten, spridning av falska nyheter, cybermobbing, depression, oro, sömnbrist, manipulering av självet, ytliga relationer, egocentrism, narcissism, filterbubblor, okritisk delning av personlig information, med mera. Listan över problematiska aspekter är lång. För visselblåsarprocessen däremot kan användning av ny teknik och sociala medier vara en enorm styrka med tanke på delningen och spridningen av information och att visselblåsandet kan ske som en kollektiv handling. I sociala medier upplöses visselblåsarrollen. Rätt använda kan sociala medier bidra till säkert och effektivt visselblåsande. Detta såg vi i me too-kampanjen.

Time Magazine utkorade me too-kampanjen till "Person of the Year" år 2017. Detta är unikt eftersom vi här inte har att göra med en enskild person, utan snarare ett oräkneligt antal. Flertalet av me too-visselblåsarna är dessutom kvinnor. Bland dem är alla åldrar representerade. De kommer från alla sociala skikt och religioner världen över, och de flesta känner inte varandra. De har däremot en sak gemensam: historier om sexuella trakasserier som de valt att dela med Internets fyra miljarder användare. Me too är ett bevis för att ny teknik kan förenkla kommunikation om missförhållanden på ett sätt som man omöjligen kunde föreställa sig för bara ett par år sedan. Tänk bara på kontrasten mellan de hemliga mötena mellan Deep Throat, Bob Woodward och Carl Bernstein och de moderna avslöjandena online som ny teknik möjliggör. Eller tänk på Daniel Ellsberg, för många själva urtypen för en visselblåsare. För att avslöja Pentagon var han tvungen att kopiera tusentals sidor. Som jämförelse kan dagens visselblåsare förmedla mångfaldigt mer bara med en knapptryckning.

3. SLUTSATS

Forskning på visselblåsare har genomgått en markant progression de senaste 30 åren och starkt bidragit till uppmärksamheten kring visselblåsande i den offentliga diskursen, samt till att visselblåsande på allvar har kommit på den politiska agendan. I dag betraktar många länder visselblåsande som ett viktigt medel i kampen mot korruption, upprätthållandet av lag och ordning och allmänt som ett verktyg för att säkerställa ett tryggt och välfungerande samhälle. Likväl upplever visselblåsaren negativa reaktioner. I den här texten har jag skisserat att en av flera möjliga orsaker till dessa reaktioner är den självpåtagna roll visselblåsaren antar. Slutligen har jag skisserat en metod som kan bidra till att minska de negativa reaktionerna mot den enskilda individen: visselblåsande via ny teknik, eftersom visselblåsaren där kan upplösa själva visselblåsarrollen, exempelvis så som skedde i samband med me too.

LITTERATUR

- Aesop, "The Boy Who Cried 'Wolf'", *Lit2Go*. Tillgänglig på nätet: <https://etc.usf.edu/lit2go/35/aesops-fables/375/the-boy-who-cried-wolf/>.
- Alford, C. F. 2002. *Whistleblowers: Broken Lives and Organizational Power*. Ithaca: Cornell University Press.
- Amnesty International. 2013. "Edward Snowden is a hero, not a traitor". Tillgänglig på nätet: <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/edward-snowden-hero-not-traitor/>.
- Banaji, M. R. och A. G. Greenwald. 2013. *Blindspot: Hidden Biases of Good People*. New York: Delacorte Press.
- Björkelo, B. och M. Macko. 2012. "The Stigma of Reporting Wrongdoing at Work: When Doing Right Is Perceived as Wrong". *Polish Psychological Bulletin* 43, nr 2, s. 70–75.
- Bok, S. 1980. "Whistleblowing and Professional Responsibilities". *New York University Education Quarterly* 11, s. 2–7.
- Bouville, M. J. 2008. "Whistle-blowing and Morality". *Journal of Business Ethics* 81, nr 3, s. 579–85.
- Brownstein, M. och J. Saul, red. 2016. *Implicit Bias and Philosophy*, 2 vol. Oxford: Oxford University Press.
- Davis, M. 2010. "Whistleblowing". I *The Oxford Handbook of Practical Ethics*, red. H. LaFollette. Oxford: Oxford University Press.
- Festinger, L., H. W. Riecken och S. Schachter. 1956. *When Prophecy Fails*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fight for the Future. "#HugsForChelsea. Give Chelsea Manning A Hug", <https://actionnetwork.org/petitions/hugsforchelsea-give-chelsea-manning-a-hug/>

- Fletcher, G. P. 1995. *Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships*. Oxford: Oxford University Press.
- Guardian, The*. 2004. "The Spy who Wouldn't Keep a Secret", <https://www.theguardian.com/politics/2004/feb/26/interviews.iraq>.
- Guardian, The*. 2012. "Bradley Manning's treatment was cruel and inhumane, UN torture chief rules", <https://www.theguardian.com/world/2012/mar/12/bradley-manning-cruel-inhuman-treatment-un>.
- Guardian, The*. 2017. "I was falsely accused by an NHS whistleblower. It destroyed my career", <https://www.theguardian.com/healthcare-network/2017/nov/30/falsely-accused-nhs-whistleblower-destroyed-career>.
- Haidt, J. 2012. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon Books.
- Hersh, M. A. 2001. "Whistleblowers – heroes or traitors? Individual and collective responsibility for ethical behaviour". *Annual Reviews in Control* 26, nr 2, s. 243–62.
- Huffington Post*. 2012. "JPMorgan Chase Whistleblower: 'Essentially Suicide' to Stand up to Bank". *Huffington Post*, 7 maj 2012. https://www.huffpost.com/entry/linda-almonte-jpmorgan-chase-whistleblower_n_1478268.
- Kahneman, D. 2013. *Thinking Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kleinig, J. 2013. "Loyalty". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Lewis, D., A. J. Brown och R. Moberly. 2014. "Whistleblowing, Its Importance and the State of the Research". I *International Handbook of Whistleblowing Research*, red. A. J. Brown, D. Lewis, R. Moberly och W. Vandekerckhove. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Leys, J. och W. Vandekerckhove. 2014. "Whistleblowing Duties". I *International Handbook of Whistleblowing Research*, red. A. J. Brown, D. Lewis, R. Moberly och W. Vandekerckhove. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Mathews, M. C. 1987. "Whistleblowing: Acts of Courage Are Often Discouraged". *Business and Society Review* 63, s. 40–44.
- Minson, A. och Monin, B. 2011. "Do-Gooder Derogation: Disparaging Morally Motivated Minorities to Defuse Anticipated Reproach". *Social Psychology and Personality Science* 3, nr 2, s. 200–7.
- Near, J. P. och M. P. Miceli. 1985. "Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing", *Journal of Business Ethics* 4, nr 1, s. 1–16.
- Smith, R. 2014. "Whistleblowers and Suffering". I *International Handbook of Whistleblowing Research*, red. A. J. Brown, D. Lewis, R. Moberly och W. Vandekerckhove. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Tavris, C. och Aronson, E. 2007. *Mistakes Were Made (but not by me). Why We Justify Foolish Beliefs, Bad Decisions, and Hurtful Acts*. New York: Harcourt.
- Toobin, Jeffrey. 2013. "Edward Snowden is No Hero". *The New Yorker* 10.06.2013. <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/edward-snowden-is-no-hero>.
- Tversky, A., D. Kahneman. 1974. "Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases". *Science* 185, nr 4157, s. 1124–31.